

OSSIAN TÁMADÓI.

Ossian ködalakjai és vérszegény történetei, szomorúsága és érzelgőssége, tudjuk, Európa-szerte megbabonázta az embereket — de nem mindenkit. Ha évtizedekkel megkésve is, a 'hódolat' nyomán megszólalt a 'bírálat', sőt a gúny csúfondáros szelleme is feltámadt ellene.

Külföldön korábban, de csakhamar nálunk is, akadtak írók, akik sekélyesnek érezték Ossian végeérhetetlen borongását, émelyítőnek mélységes szomorúságba süllyedt költészetét. Ellenérzését nem egy írónk leplezetlenül fejezi ki.

DESSEWFFY JÓZSEF azt írja Kazinczy Ferencnek, hogy nem igen tud hozzászokni az északi költészethez, így Ossianhoz sem, mert «ez a' szüntelen való köd és szomorúság nints meg a természetben.»¹

Ennél a higgadt, józanul megokolt vélekedésnél szigorúbb és érdekesebb a RÁJNIS JÓZSEFÉ. Az ossianizmust támadók között modorával, hangjával is meglepi a figyelőt ennek a deákos költőnek álláspontja. Ezúttal híres harcának az a hulláma érdeklí a kutatót, melyet Ossian költészete vert fel.

A kassai Magyar Museumban jelent meg Batsányi János dolgozata: *Ossian utolsó éneke*² és hexameteres fordítása: *Oskár halála*.³ *Toldalékot* is csatol hozzá⁴ s ebben azt tanítja, hogy még Aristoteles, Batteau és Home sem nyújthatnak olyan szabályokat, melyek alkalmasak volnának arra, hogy egy Shakespeare-t, Ossiant vagy Homerost neveljenek. Nyomatékosan rámutat egy mozzanatra: «...ha illendőül 's méltán énekeltem-e nyelvemen ezt a' ditső Bárdust, kinek lélekre-ható és az érzékeny 's nemes indulatú szíveket kedves elkeseredésre, édes bánatra gerjesztő Énekeit egész Európa bámulva tsudállya.» (320. l.) E bűvölet lelkes szólamai Batsányi tüzes ellenfelét, Rájnis Józsefet, ellenkező végre ragadják.

Rájnis mérges vitairatban válaszol Batsányinak (*Apulejus tüköre, mellyben a' kassai Proteusnak képét és annak sokféle*

¹ Kazinczy F. *Levelezése*, VIII. k. 372. l.

² 1788-ban, 41—50. l.

³ 1788—9-ben, 197—8. l.

⁴ *Toldalék A' Magyar Museum III-dik negyedéhez.*

csúfos tünéseit láthatni). A dolgozat kéziratban maradt, de az Ossianra vonatkozó rész, ha nagy késéssel is, napvilágot látott 1820-ban a Tudományos Gyűjteményben (1—51. l.). Hangoztatja, sohasem jutott eszébe, hogy Ossiant Homerossal, Vergiliusszal, Horatiusszal, Ovidiusszal egy polcra állítsa. Elismeri, hogy Ossiannak is vannak gyönyörködtető versei, akad nem egy szép hasonlata is, de sokszor «azon egy bakot nyúzza». Vétkéül tudja be azt is, hogy nem egyszer túlszárnyal a lehetőség határán. Akár Ossian, akár más szerzette ezeket a költeményeket, a régi jeles költők alkotásai mellett olyanok, «a' minémű a' filemiléknek gyönyörű énekléséhez képest az ökor szavának durva hangoztatja.» Nemcsak a borostyánt nem juttatná Ossiannak, de még arra sem tartja méltónak, hogy a borostyánfa árnyékában üljön. Rámutat *Fingal* hibáira. Lenéző gúnnyal szól alakjairól, majd szemelvényeket közöl belőle, közbevetve megjegyzéseit. Eles és fogas kifogásokkal hozakodik elő. Bírálgatása nem egyszer szörszálhasogatássá fajul: «De mit vesztegetem a drága üdöt ezen durva paraszt költeményeknek fordításával? Fordítsa, a kinek tetszik. Nékem már a gyomrom émeleg...» Kárhoztatja azt is, mennyire a «hihetetlenség» mezején nyargal. Arra az eredményre jut, hogy Ossian «híván Poéta». Nem dicső Bardus, mint Batsányi gondolta, inkább olyan, ki a deák bardus nevet érdemli meg. «Vakarj tova Ossziánoddal!»

Nem csodáljuk, hogy az antik költés nagyjait bámuló Rájnisnak nincs inyére Ossian költészete, de hogy ennyire ellenkező végletbe csap, hogy ilyen pórias nyelven szól róla, hogy miatta aprólékoskodón kötekedik, az csak forró vérmérsékletével és az elmégesedett harc kíméletlen szellemével magyarázható. Nem az esztétikai szempont mélysége sugalmazza neki Ossian értékelését, álláspontját kettős ellentét világítja meg: ha Batsányi rajong a kelta bárdért, ő csak ellene fordulhat; ha a görög-római költők eszményi magasságig óriásodnak előtte, akkor Ossiannak szánalmas kicsiséggé kell törpülnie.

Rájnis nyers vaskosságával szemközt szelidebb ÁRVAY GERGELY gúnyolódása. Árvay az ossianizmus egy sajátos irányát, a holdvilágos szerelmi epedést pelengérezí ki jóízű iróniával 1825-ben megjelent elbeszélésében, a *Rómán-kórságban*.¹ Amennyire ködbe vesznek Ossian tájai a természet végtelenében, annyira elfinomodnak, átszellemülnek, sőt megdicsőülnek szerelmi történetei — ellenük irányul a *Rómán-kórság*.

Az elbeszélés hőse, James, gazdag brüsszeli «fabricans» leánya, a negédes Benjamina, egészen nagynénjének, a román-kórságban szenvedő Lessence-nének hatása alá kerül. Magával viszi Párizsba, a Rozamunda «romános» nevét adja neki. Úgy hiszi, hogy az érzemény és finomság titkaival csak úgy ismer-

¹ Felső Magyar Országi Minerva (1825, 141—144. l.).

tetheti meg, ha az ossiani hangot kedvessé teszi előtte: «Mi pedig az ossiani hang? Az egy eleven 's világos belső sugallás, a' melly értelmünket az égi boltozat felé erányozván, 's mind azt, a' mi e' földön bennünket környékez, megvetteti velünk...» Scudéry, Gomèsné és Richardson regényeivel táplálja lelkét. Rozamunda csakhamar úgy találta, hogy méltó nénje társaságának «érzemenyes eszelősködés»-t túlzó tagjaihoz, kik magukat Oszkárnak, Fingalnak vagy «egyéb Ossian-tul éneklett» hősnek nevezték. Acélláncán függ azoknak a gazdag gyűrűknek gyűjteménye, melyekre az ossiani hősök nevét vésték. Mikor hazajön, kicsinyelve tekint családjára. Nővérének, Adelaís-nak férje, az érdes hajóskapitány, megrétfálja a másik sógorának Brüsszel mellett fekvő, regényes várában időző, Ossian-imádó leányt. Egyik jól éneklő matrózát átöltözteti és a vár alá küldi. Éjszaka van; Rozamunda-Benjaminá elábrándozik. Egyszerre megjelenik a gitáros jövevény, méla dalt énekel. A leány azt hiszi, hogy nénje társaságának egyik ossiani hőse jött utána. Az ifjú valamilyen emlékért ostromolja:

Boldog egek! mért nem bírok
Ossiannak lantjával?

Talán meghódolna ennek
Szív repesztő hangjával.

Rozamunda már esküdni merne, hogy az «érzékeny» Oszkár esdekel hozzá. Ledobja neki derékövező szalagját. Másnap a matróz a családnak előmutatja az «Ossian-szinű pántlikát». Az eseten pompásan mulatnak. A megszegyenült leány, miután ilyen gyökeres orvosláson ment át, józan útra tér.

Az Ossian-imádat mint kóros jelenség, sok mélabúra hajlamos lelken hatalmasodott el, s nem egyszer szolgáltatott okot a gúnynak. Erről a szellemről tesz bizonyosságot Árvay Gergely elbeszélése is. Noha fogásai és indítékai az ismert kelléktárból származnak, az ossianizmusra való alkalmazásukban mégis frisseknek tetszenek. Olyan széles szépirodalmi keretben, annyi következetességgel, mint Árvay, nálunk senki sem gúnyolta ki az Ossian-dívatot.

Az ossianisták szertelenné fajuló túlzása ellen feddözik négy évvel később KÖLCSEY FERENC. «Ez a majmolás az oka, hogy az úgy-nevezett Ossiani-Énekek, Anakreoni-Dalok s több effélék már régen rossz hírbe jöttek.»¹

Ezt a felfogást fejezi ki KISFALUDY KÁROLY is. Elbeszéléseiben már régebben is gúnyolta Ossian dívatját. *Andor és Juczi*ja 1824-ben találóan figurázza ki az Ossian-utánzók modorát: «Kapt meg, kezem, a hárfát, zengj magas éneket! Zúgásod legyen, mint a porkalapáló bikáé...» Vaskos befejezése és a stílus nagyratörő fellengése között pompás a komikai ellentét. *Hős Fercsije* is (1829) jóízű szatíra a lázas Ossian-imádat ellen.

¹ Muzáron, 1829. III, 131–132. 1.

Ossianos modorban rajzolt helyzetei és alakjai nincsenek komikai hatás híján. Így Hős Fercsi egyszer az Őslelket látja maga előtt: «Mi kerget ki a' sírból lelke nagyapámnak?» Tanulságosak befejezősorai: «Torja (lakodalma) után Fercsi táborba iramlék. S ha el nem szaladt, mint hős végezte világát. Hallgass kobzom! Fenn ragyog a' csillag, lent a' hír 's dicsőség. Ez béred, míg a' sajt-áros akarja.» Gúnyos érzületét 1833-ban szűk pántok közé szorítja az *Ossianisták* című epigrammájában: metszőn csúfolja a «nagy buzogánya alatt» orrára bukó majomsereget. Olyan egészséges kedély, mint a Kisfaludy Károlyé, nevetségesnek találja az ossianizmus elsekélyesedett divatját.

Epigrammás él villan Kiss SÁMUELnek *Denishez, az Elüzeon lakosához* című gúnyos iratában.¹ Nincs szellemesség híján, hogy az író Denisnek, a lelkes német Ossian-fordítónak, immáron az elysiumi mezők lakosának jelenti, szívbeli szomorúsággal, a kételkedők véleményét Macpherson megbizhatatlanságáról. Macpherson úgy adta ki csinálmányait, mintha azok Ossian alkotásai lettek volna. «Igy egész Europa meglegedést jelentő tapssal mene Macpherson elébe.» Utal az éleselméjű Johnson gyanakvására és Loing Malcolm (1808) nyugtalankodó skepszisére. Említi a *Skót Társaság* gyűjtését «s e' gyűjteményből csak egy ballada és rege sem hasonlita szórulszóra azon költeményekhez, melyeket Macpherson napfényre bocsátott.» Nincs azokban semmi lágyság vagy ossianos érzelmesség, «durva félvadak» azok. Sopánkodik: a világ milyen remekműveknek ítélte Macpherson készítményeit! Majd a homerosi kérdés és a Tell-monda fejtegetésére tér, s közli Denis életrajzát. Ebben a kuszaszövetű fejtegetésben Kiss Sámuel kíméletlenül feltárja a rideg tényeket, kellemetlen meglepetést okozva a rajongóknak.

A lelkesedés hova-tovább fitymáló kicsinylésnek engedett helyet. Az ossianizmus irodalmi divatja komolyságának Rájnis József vitairata, Árvay Gergely elbeszélése, Kisfaludy Károly epigrammája és gúnyos novellái, Kiss Sámuel szatirája épen olyan beszédes tanúi, mint a lelkesedők hozsannái. A Rájnisok az advocatus diaboli tisztjére vállalkoztak ott, hol az áradozók ünnepi áhítattal áldoztak Ossian oltárán, s tagadhatatlanul fontos biznyságot szolgáltattak arról, hogy egy jelentős mozgalom negatív szellemű tanúi.

ELEK OSZKÁR.

¹ Felső Magyar Országú Minerva, 1835. I. 137—141. l.